

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

ДІКОВ ІЛЛЯ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.137:343.98(477)

**ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ
ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Цимбал Петро Васильович,

Університет державної фіскальної служби України,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Чорноус Юлія Миколаївна,

Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри криміналістичних експертиз
навчально-наукового інституту № 2

кандидат юридичних наук, професор

Смоков Сергій Михайлович,

Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться «27» грудня 2016 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «26» листопада 2016 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. В. Омельчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Побудова правової держави і громадянського суспільства у незалежній Україні має на меті вирішити питання про співвідношення прав та інтересів окремої особи і держави, розмежувати сфер можливого їх пересікання інтересів та підтримки один одним, в тому числі в рамках кримінальної процесуальної діяльності. Особливо гострий характер ця проблема набуває при необхідності кримінально-правового захисту особистих майнових та немайнових прав громадян від злочинних посягань, в тому числі від кримінальних правопорушень приватного обвинувачення.

Саме в цій формі, враховуючи на приватний характер обвинувачення, дії держави в особі правоохоронних і судових органів повинні відбуватися виключно на основі співпраці особи і держави, побудованій на взаємоповазі прав і інтересів один одного. Тому відношення до кримінальних правопорушень приватного обвинувачення є своєрідним показником існування і розвитку правової держави та суспільства.

Відкриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та процес доказування складає основний зміст кримінальної процесуальної діяльності слідчого, передбачає необхідність проведення різноманітних планових наукових досліджень з використанням сучасних знань. Важливе місце серед них займають питання, пов'язані із збиранням, фіксацією, перевіркою та оцінкою доказів, з метою встановлення події кримінального правопорушення приватного обвинувачення, винуватості або невинуватості особи, яка його вчинила, а також інших обставин, що підлягають розслідуванню.

Актуальність дослідження зазначеної проблеми зумовлена тим, що хоча в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК України) інституту приватного обвинувачення присвячено главу 36, проте наявний не виправдано малий відсоток його практичного застосування. Це, у свою чергу, потребує детального теоретичного дослідження і розробки відповідних рекомендацій методичного характеру.

Інститут приватного обвинувачення був предметом наукового дослідження у працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.К. Весельський, Г.П. Власова, Ю. Гурджі, Ю.В. Кореневський, А.М. Ларін, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, І.З. Рогатинська, С.М. Стаховський, П.В. Цимбал, Л.Д. Удалова та інші.

Окремі аспекти, пов'язані з розслідуванням кримінальних правопорушень приватного обвинувачення були предметом наукових досліджень в наукових працях О.В.Бауліна, Т.В. Будко, Л.А. Гарбовського А.В. Іщенко, О.І. Мотляха, В.В. Назарова, Л.В. Омельчук, С.М. Смокова, В.В. Топчія, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус та інших.

Серед українських науковців кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення були предметом дисертаційних досліджень В.М. Юрчишина (Проблеми приватного обвинувачення в судах України.–Київ.–2004), С.Л. Дерев'янкіна (Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві.–Харків.–2005), Н.В. Малярчука

(Приватне обвинувачення, як диференціація кримінально-процесуальної форми.– Київ.–2010). Разом з тим, низка проблемних питань, пов'язаних з особливістю здійснення кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, залишилися невирішеними.

Все це свідчить про необхідність змістовного дослідження особливостей провадження кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення; вдосконалення законодавчої та правозастосовної практики в цій сфері та зумовлює актуальність обрання теми дисертаційного дослідження, його наукове та практичне значення, за результатами якого викладені теоретичні положення, висновки та рекомендації, спрямовані на удосконалення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів НАПрН України 24 вересня 2010 року № 14-10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів від 05 березня 2012 року №4-12); відповідає Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011; ґрунтується на положеннях Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету державної податкової служби України 26 лютого 2015 року, протокол № 7.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз законодавчих актів, матеріалів слідчої та судової практики щодо особливостей кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, а також теоретичне обґрунтування, розробка рекомендацій, спрямованих на удосконалення діяльності слідчих та судових органів, пов'язаної з вдосконаленням розслідування кримінальних правопорушень приватного обвинувачення.

Відповідно до мети дослідження визначено такі основні задачі:

- розкрити генезу кримінального провадження у формі приватного обвинувачення на території України;
- здійснити класифікацію кримінальних правопорушень, що розслідуються у формі приватного обвинувачення;
- виокремити типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення;
- з'ясувати особливості початкового етапу кримінального провадження у формі приватного обвинувачення;
- визначити процесуальні особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення;
- узагальнити практику участі захисника у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- висвітлити особливості використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення;
- охарактеризувати можливості застосування медіації при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення;

– удосконалити практику застосування угод про примирення у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення.

Об'єкт дослідження – це суспільні відносини, що виникають під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Предметом дослідження є особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, дослідження, що використовуються не ізольовано, а взаємодоповнюючи один одного.

За допомогою *історико-правового методу* досліджено генезис кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, розвиток наукового вчення щодо окремих процесуальних та тактичних аспектів розслідування кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). *Діалектичний метод* пізнання використовувався при вивченні всіх питань дисертаційного дослідження в динаміці, що дозволило виявити їх взаємозумовленість та системність взаємозв'язків (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Догматичний метод* застосовувався в ході тлумачення юридичних категорій з метою уточнення та поглиблення їх розуміння (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3). *Порівняльно-правовий та системний методи* застосовано при дослідженні проблем кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, пов'язаних із процесуально-правовим і тактико-організаційним забезпеченням ефективної слідчої діяльності, для чого було проаналізовано діюче кримінальне процесуальне законодавство, а також наукові погляди вчених та матеріали судово-слідчої практики (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). *Формально-логічний метод* було застосовано при вивченні норм діючого КПК України, інших законодавчих та нормативно-правових актів, а також для обґрунтування пропозицій щодо доповнення та уточнення їх положень (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3, 3.2, 3.3). Під час анкетування слідчих, суддів були використані *методи конкретно-соціологічних досліджень*, що дозволили вирішити окремі теоретичні та прикладні проблеми, надати рекомендації щодо підвищення ефективності слідчої та судової діяльності (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.3). *Статистичні методи* використовувалися для аналізу та узагальнення матеріалів слідчої та судової практики, що було враховано при формулюванні отриманих за результатами дисертаційного дослідження теоретичних висновків (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять результати анкетування 189 слідчих МВС (національної поліції), 178 працівників суду, серед яких судді становлять 92 особи, помічники суддів – 58 осіб, консультанти суду – 28 осіб, в таких регіонах України як: Київська, Житомирська, Черкаська, Полтавська, Рівненська області та міста Києва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у самій постановці проблеми, так і у способі її вирішення. За характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших наукових, комплексних, монографічних досліджень проблем, пов'язаних з особливостями кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. В дисертації обґрунтовується низка нових теоретичних

положень і висновків, які розширюють уявлення та визначають перспективи наукового забезпечення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є такі положення і висновки:

вперше:

- запропоновано авторську періодизацію становлення інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення з урахуванням особливостей його нормативно-правового закріплення;

- класифіковано кримінальні правопорушення, що розслідуються у формі приватного обвинувачення за декількома критеріями;

- обґрунтовано доцільність передбачити обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні приватного обвинувачення, у зв'язку з чим запропоновано доповнити ч.2 ст. 52 КПК України.

удосконалено:

- окремі типові ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень приватного обвинувачення та класифіковано їх залежно від поведінки потерпілого під час досудового розслідування;

- процесуальний порядок подання заяви потерпілим про вчинення кримінального правопорушення, що може розслідуватися у формі приватного обвинувачення;

- процесуальні особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення в частині визначення наслідків неявки потерпілого під час кримінального провадження.

дістало подальший розвиток:

- положення щодо практики застосування медіації при розслідуванні кримінальних правопорушень приватного обвинувачення;

- висновок щодо ефективності застосування угод про примирення при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення;

- положення, що визначають особливості використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані наукові результати дисертаційного дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути запроваджені та використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого вдосконалення кримінального провадження при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення;

- *законотворчій діяльності* – для вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства шляхом внесення змін та доповнень до діючих норм КК та КПК України;

- *навчальному процесі* – при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів і проведенні занять за відповідними темами з навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Криміналістика» (акт впровадження в навчальний процес Національного

університету державної податкової служби України від 20 січня 2016 року та Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне) від 22 січня 2016 року);

– *практичній діяльності* – в судовій діяльності як рекомендації при розгляді кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення (акт впровадження Ірпінського міського суду Київської області від 10 лютого 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації і пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Спрощене провадження у формі приватного обвинувачення: деякі нариси з історії» підготовленій спільно з П.В. Цимбалом, визначено критерії періодизації кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. У статті «Приватне обвинувачення як особливий порядок кримінального провадження: історико-правовий аспект», підготовленій спільно з П.В. Цимбалом, автором самостійно визначено авторську періодизацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. У тезах доповіді «Деякі аспекти приватного обвинувачення у кримінальному провадженні», підготовлених спільно з Г.П. Власовою, автором самостійно виокремлено окремі ознаки кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. У тезах доповіді «Проблеми початку досудового розслідування у справах приватного обвинувачення», підготовлених спільно з Г.П. Власовою, автором самостійно виділено недоліки окремих положень КПК України. У тезах доповіді «Приватне обвинувачення: проблеми та напрями вдосконалення», підготовлених спільно з П.В. Цимбалом, О.М. Ляшук, автором самостійно визначено необхідність розширення переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких може бути здійснене кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. У тезах доповіді «Сучасні можливості використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення», автором самостійно визначено авторське поняття спеціальних знань.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими було опубліковано наукові праці, у дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювались на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Університету державної фіскальної служби України. Результати дослідження були опубліковані та доповідалися на чотирьох науково-практичних конференціях: «Теоретико – прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року), «Становлення сучасного суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти» (м. Київ, 27 березня 2015 року), «Застосування положень КПК України: проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Ірпінь, 20 листопада 2015 року), «Реалії та перспективи реформування кримінальної процесуальної діяльності в Україні» (25 листопада 2016 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено в 11 наукових працях, серед яких 7 наукових статей, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом МОН України, 1 з них у фаховому іноземному виданні, та 4 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається її метою, задачами, предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку та вимогам МОН України та композиційно складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з яких основний текст дисертації – 199 сторінок, 5 додатків на 11 сторінках та список використаних джерел – 32 сторінки (242 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, ступінь його наукової розробленості та науково-теоретична основа; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, задачі та методи дослідження; висвітлено наукову новизну, емпіричну базу, методологічну основу, практичне значення отриманих результатів та форми їх апробації.

Розділ 1 «Загальні положення здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Зародження, розвиток та сучасний стан кримінального провадження у формі приватного обвинувачення»* досліджено історико-правові аспекти виникнення та нормативно-правового закріплення інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Зазначено, що на українських землях в X-XI ст. зароджується та формується близький до сьогоденішнього інститут приватного обвинувачення, який свій подальший розвиток отримав у XI-XII ст. в «Статуті Володимира Святославовича» та в «Руській Правді».

Окремий внесок у розвиток інституту приватного обвинувачення зроблено і Литовськими статутами 1529, 1566 та 1588 років. В їх положеннях було передбачено, що судочинство стосовно низки злочинів здійснювалося за правилами приватного обвинувачення, коли потерпілий сам збирав докази і підтримував обвинувачення у суді. Судовий процес в Україні періоду Козацько-гетьманської держави (XVII – XVIII ст.), також мав приватноправовий характер.

Враховуючи, що частина території сучасної Західної України знаходилася в складі Австрійської імперії, на її жителів поширювалося австрійське законодавство. Кримінально-процесуальним кодексом Австрії 1873 року було закріплено основні положення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, яке розпочалося лише за наявності скарги потерпілого.

Разом з тим, Центральна і Східна частина України знаходилася тривалий час в складі Російської імперії і на її території поширювалося російське законодавство. В Статуті кримінального судочинства Російської імперії 1864 року були закріплені та регламентовані положення, що визначали порядок провадження за скаргами/заявами приватних осіб. Уперше на законодавчому рівні зафіксовано перелік злочинів,

провадження в яких здійснювалось у приватному порядку; поняття та статус приватного обвинувача; процесуальний порядок початку кримінального провадження, розгляду та вирішення таких проваджень. В радянські часи притягнення до кримінальної відповідальності здійснювалося не інакше як за скаргою потерпілого лише за нетяжкі злочини.

Звернено увагу, що КПК України 1960 року передбачав можливість порушення кримінальної справи лише на підставі скарги потерпілого в обмеженій кількості випадків. Поряд з тим, передбачалася можливість порушення кримінальної справи про злочини приватного обвинувачення з ініціативи прокурора – у випадку безпорадного стану потерпілого або значного суспільно резонансного злочину.

Відповідно до діючого КПК України кримінальне провадження у всіх справах приватного обвинувачення розпочинають слідчий або прокурор виключно за заявою потерпілого, але перелік кримінального провадження у формі приватного обвинувачення при цьому істотно збільшився, що свідчить про посилення захисту прав потерпілого в кримінальному провадженні.

На основі проведеного аналізу дано авторську періодизацію розвитку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення з часів Київської Русі до цього часу.

У підрозділі 1.2 «Класифікація кримінальних правопорушень, що розслідуються у формі приватного обвинувачення» проведено аналіз поглядів вчених, які досліджували проблему кримінальних правопорушень приватного обвинувачення.

З урахуванням аналізу розвитку інституту приватного обвинувачення й узагальненням позицій науковців щодо нього як окремої форми реалізації обвинувачення слід зазначити, що приватне обвинувачення є комплексним соціально-правовим явищем, яке виступає складовою кримінального процесу, показником дії в ньому засад змагальності та диспозитивності; відбиває ступінь демократизму держави, який вводить різні за характером засоби вирішення кримінально-правових конфліктів (приватне, публічне обвинувачення); відображає визнання державою права особи на судовий захист в частині надання особі можливості самій вирішувати питання про доцільність застосування до кривдника засобів кримінально-правового впливу.

Таке багатоаспектне значення приватного обвинувачення передбачає і його відносну самостійність у межах кримінального процесуального права.

Узагальнено ознаки кримінальних проваджень, за якими їх можна віднести до категорії приватного обвинувачення: особистий інтерес потерпілого; необхідність врахування при кваліфікації цих кримінальних правопорушень думки потерпілого і його ставлення до цього протиправного діяння; наявність заяви потерпілого про вчинення щодо нього кримінального правопорушення з обов'язковим занесенням відомостей до ЄРДР; наявність дискреції потерпілого щодо обвинувачення; можливість укладення угоди про примирення; включення кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, до переліку кримінальних правопорушень, визначених у статті 477 КПК України.

Визначено, що перелік кримінальних правопорушень, щодо яких можливе кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, передбачає понад 50

складів кримінальних правопорушень, більшість яких належать до правопорушень середньої тяжкості, а деякі – до тяжких.

Запропоновано розширити перелік кримінальних правопорушень, які можуть розслідуватися у формі приватного обвинувачення, доповнивши п. 2 ч.1 ст. 477 КПК України злочинами, передбаченими ч.3, 4 ст. 152, ст. 153, ст. 154 КК України.

У підрозділі 1.3 «Типові ситуації при розслідуванні кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення» обґрунтовано, що використання ситуаційного підходу сьогодні є одним з найперспективніших напрямків розслідування кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Слідча ситуація, що виникає на будь-якому етапі розслідування кримінального правопорушення у формі приватного обвинувачення, є вихідною інформаційною базою для прийняття тактичного рішення про визначення напрямку розслідування, здійснення тактичних операцій, висунення слідчих версій, вибору превентивних заходів протидії розслідуванню. Виявлення типових, характерних ознак ситуації дозволяє запропонувати відповідні алгоритми слідчих (розшукових) дій для ефективного та оперативного їх розв'язання і встановлення істини.

Вказано, що умови, в яких здійснюється розслідування, у своїй сукупності утворюють динамічну систему, яка постійно змінюється під дією об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Об'єктивними чинниками слідчої ситуації слід вважати такі, які не залежать від осіб, що беруть участь в процесі розслідування, але завдяки своїм властивостям здійснюють на нього певний вплив. До них належать місце, час, інформація про кримінальні правопорушення приватного характеру та їх джерела, які у сукупності утворюють динамічну інформаційну модель конкретного моменту розслідування.

До суб'єктивних чинників належать ті, що залежать від особистих властивостей осіб, які будь-яким чином пов'язані з процесом розслідування, впливають на нього та призводять до змін у слідчій ситуації. Зокрема, йдеться про якісний зміст участі потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Розділ 2 «Процесуальні аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Початковий етап кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» визначено особливості початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Зазначено, що можна визначити три етапи рух заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення з моменту прийняття відповідним органом до початку досудового розслідування: а) прийняття та реєстрація заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення; б) перевірка заяви (повідомлення), яка полягає в з'ясуванні наявності чи відсутності ознак злочину, передбаченого Особливою частиною КК України; в) внесення відомостей до ЄРДР, що означає початок розслідування.

Звернено увагу, що джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень чітко визначені в Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України №1377 від 06 листопада 2015 року, проте

вказано на потребу визначення обов'язковості окремих реквізитів заяви потерпілого чи протоколу прийняття усної заяви.

Запропоновано авторське визначення Єдиного реєстру досудових розслідувань як упорядкованої електронної інформаційної бази кримінальних процесуальних документів, метою якої є фіксація, зберігання, облік, захист, пошук, узагальнення, використання відомостей про кримінальне правопорушення, осіб, що їх вчинили, процесуальні рішення слідчого, прокурора та початок та хід досудового розслідування.

У підрозділі 2.2 *«Процесуальні особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення»* зазначено, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення є особливим провадженням у системі кримінального процесу, що передбачає його окреме правове врегулювання в межах самостійного правового інституту, що має певну процесуальну своєрідність. Таке кримінальне провадження має власну специфіку, яка проявляється в ряді моментів, а саме: у статусі заявника й обвинувача; порядку відкриття провадження; особливостях доказування.

Зазначено, що для проваджень приватного обвинувачення встановлені особливі підстави їх закриття, які розширюють коло обставин, якими регламентоване закриття кримінальних проваджень як публічного, так і приватного обвинувачення, і які зумовлені диспозитивним характером приватної форми кримінального переслідування. Підкреслено суттєву рису інституту приватного обвинувачення, що полягає в дії такої засади як диспозитивність як в матеріальному, так і в процесуальному проявах.

Звернено увагу, що приватні інтереси по конкретному кримінальному провадженні можна поділити на 3 групи: а) приватні інтереси, що збігаються з публічними; б) приватні інтереси, нейтральні до публічних; в) приватні інтереси, колізійні з публічними.

На відміну від КПК України 1960 року, що у справах приватного обвинувачення передбачав скаргу потерпілого як процесуальний документ, у якому формулювалося обвинувачення, КПК України 2012 року заяву потерпілого про кримінальне правопорушення передбачає лише як законний привід для початку досудового розслідування.

Для того, щоб розпочати процедуру кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, потерпілий має подати до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого розпочати досудове розслідування, заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Вказано, що важливою умовою приватного обвинувачення є відшкодування шкоди потерпілому, яке може здійснюватися на підставі угоди про примирення або без неї.

У підрозділі 2.3 *«Участь захисника у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення»* зазначено, що право особи на захист в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є одним з найважливіших інститутів, що забезпечує додержання прав і свобод людини, характеризує демократизм правової системи, стан формування в Україні правової держави.

Зазначено, що право підозрюваного, обвинуваченого на захист включає в себе: а) надання йому викладених у законі засобів захисту своїх інтересів; б) право користуватися допомогою захисника; в) обов'язок слідчого, прокурора, суду забезпечити можливість участі захисника у справі.

Обґрунтовано, що право підозрюваного (обвинуваченого) на захист включає в себе: а) надання йому викладених у законі засобів захисту своїх інтересів під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; б) право користуватися допомогою захисника; в) обов'язок слідчого, прокурора, суду забезпечити можливість участі захисника у справі.

Розділ 3 «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Використання спеціальних знань під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення»* визначено потребу звернутися до сучасного розуміння використання спеціальних знань в кримінальному провадженні України взагалі і при провадженні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення зокрема.

Розгляд змісту спеціальних знань, їх місця і значення при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення неможливе без визначення ролі слідчого у їх використанні, оскільки вони є одним з компонентів арсеналу організаційних, процесуальних, тактичних та інших засобів, що використовуються слідчим. При цьому слід звернути увагу на такі особливості: 1) використання спеціальних знань особисто слідчим може мати процесуальний і непроцесуальний характер; 2) непроцесуальне використання спеціальних знань слідчим обмежується тільки умовою забезпечення можливості наступного дослідження вихідних матеріалів спеціалістом або судовим експертом; 3) застосування спеціальних знань слідчим, як окремий рівень їх використання має такі характерні риси, як: а) слідчий безпосередньо сам здійснює практичну діяльність, засновану на спеціальних знаннях, і в цих випадках може мати місце участь спеціаліста, але частіше лише у вигляді консультативної, науково-технічної допомоги; б) незважаючи на те, що застосування слідчим спеціальних знань обумовлено інтересами досягнення процесуальної мети, проте, воно носить непроцесуальний характер; в) спеціальні знання слідчого тісно перетинаються з його звичайними, правовими знаннями і життєвим досвідом.

У підрозділі 3.2 *«Застосування медіації під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення»* визначено, що на розвиток медіації вплинули такі чинники: а) розчарування в можливості системи кримінального провадження знизити рівень злочинності; б) фактичне виключення потерпілого з процесу прийняття рішень щодо кримінального правопорушення; в) міжнародний вплив, пов'язаний з розширенням практики відшкодування шкоди; г) бажання спрямувати кримінальну систему на автономне та узгоджене розв'язання кримінальних конфліктів.

Застосування медіації є оптимальним шляхом вирішення конфліктів у наступних випадках, коли: а) сторонам конфлікту важливо зберегти нормальні ділові або особисті стосунки в майбутньому; б) на ситуацію впливає емоційна

складова конфлікту (наприклад, в суперечностях між партнерами, акціонерами тощо); в) необхідно зберегти повну конфіденційність; г) необхідно розробити всеохоплююче рішення, що врегулює існуючу проблему в цілому.

Визначено, що процес впровадження медіації в кримінальному провадженні повинен гарантувати сторонам можливість добровільно брати участь у процедурі та приймати рішення щодо припинення медіації на будь-якому її етапі.

У підрозділі 3.3 «Укладення угоди про примирення як засіб спрощення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» зазначено, що укладаючи угоду про примирення, слід враховувати, що вона може бути укладена тільки у випадках, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам (інтересам фізичної особи) та/або майновим інтересам юридичної особи, тобто лише щодо діянь, які посягають на приватні інтереси та не зачіпають значною мірою публічних інтересів.

У кримінальних правопорушеннях, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси (зокрема, немайнові), а спричинена конкретним фізичним чи юридичним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, укладення угоди про примирення не допускається.

Слід зазначити, що відповідно до угоди про примирення відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди має відбуватися на засаді диспозитивності. Потерпілий, суб'єктивні права якого порушено, має сам розпоряджатися ними на власний розсуд, у тому числі він вправі навіть звільнити винного від деліктного зобов'язання, визначивши як умову перелік дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого. Наявність такого права пояснюється тим, що заподіяна кримінальним правопорушенням моральна, фізична чи майнова шкода формує не тільки кримінально-правові, а й цивільно-правові відносини, в яких винний є боржником (зобов'язаний відшкодувати спричинені ним збитки та усунути шкоду), натомість потерпілий стає кредитором (йому належить право вимагати виконання такого обов'язку).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні обґрунтовуються та висвітлюються такі основні положення, висновки та рекомендації, що спрямовані на вдосконалення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, зокрема:

1. Запропоновано авторську періодизацію історичного розвитку інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення з часів Київської Русі до цього часу. Виділено сім періодів: а) X–XI ст.ст. – період зародження, формування та нормативного закріплення окремих положень кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, що знайшли своє відображення у Статуті Володимира Святославовича та в Руській Правді; б) XI–XVI ст.ст. – період розвитку та нормативно-правового закріплення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення Литовськими Статутами 1529, 1566 та 1588 років; в) XIV–XIX ст.ст. – нормативно-правове закріплення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за наслідками судової реформи 1864 року; г) XIX

– початок ХХ ст.ст. – поширення приватного обвинувачення за вчинення окремих злочинів до революційних подій у 1917 році; д) 1917 – 1960 р.р. – законодавче закріплення та побудова механізму приватного обвинувачення в радянські часи; ж) 1960–2012 р.р. – вдосконалення інституту приватного обвинувачення у зв'язку з прийняттям КПК України 1960 року; з) 2012 р. – по теперішній час – закріплення в діючому КПК України інституту кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

2. На основі аналізу існуючого переліку кримінальних правопорушень, що можуть розслідуватися у формі приватного обвинувачення запропоновано їх класифікацію за наступними критеріями: за видами сфер (особисті немайнові інтереси, які відносяться до духовного життя людини (думки, почуття тощо), сфера безпосереднього спілкування (листування, телефонні розмови, телеграфні повідомлення і інші способи передачі особистої інформації), сфера особистого і сімейного побуту (володіння, користування, розпорядження своєю приватною власністю); за об'єктом злочинного посягання (майнові, немайнові); щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності (вирішення конфлікту шляхом застосування медіації, укладення угоди про примирення сторін).

3. На основі аналізу судово-слідчої практики здійснено класифікацію типових слідчих ситуацій у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення залежно від поведінки потерпілого: 1) потерпілий займає активну позицію, сприяючи розслідуванню; 2) потерпілий займає нейтральну позицію щодо ходу розслідування; 3) потерпілий, займаючи активну позицію щодо ходу розслідування, добросовісно помиляється щодо обставин кримінального правопорушення.

4. Визначено, що для належного підтвердження факту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, що може розслідуватися у формі приватного обвинувачення, потрібно передбачити обов'язкову наявність підпису особи потерпілого на письмовій заяві чи протоколі прийняття усної заяви. Також на етапі перевірки заяви до внесення відомостей до ЄРДР слідчий повинен встановити чи була завдана цій особі матеріальна, моральна чи фізична шкода.

5. Враховуючи, що початок досудового розслідування залежить від волевиявлення потерпілого та з метою забезпечення його належної участі у кримінальних провадженнях даної категорії обґрунтовано потребу у визначенні наслідків неявки потерпілого. У зв'язку з цим, запропоновано доповнити ч. 1 ст. 139 КПК України наступним положенням: «...від 0,5 до 1 розміру мінімальної заробітної плати – у випадку не прибуття на виклик слідчого, прокурора під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; від 1 до 3 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку не прибуття на виклик слідчого судді, суду під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення».

6. Обґрунтовано доцільність доповнити ч. 2 ст. 52 КПК України пунктом 9 та викласти в такій редакції: «обов'язкова участь захисника щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів, що розслідуються у формі приватного обвинувачення» з метою розширення гарантій реалізації засад кримінального провадження.

7. Надано авторське визначення спеціальних знань як професійних наукових знань, вмінь та навичок, які сформувався під час теоретичного засвоєння і

практичного їх застосування за спеціальністю, які в установленому законом порядку можна використати при розслідуванні кримінальних правопорушень.

8. Вказано, що мотивація для поступового переходу до альтернативних способів розв'язання спорів може бути підсилена перевагами медіації, до яких належать: а) економність; б) ефективність; в) збереження добрих відносин; г) стратегічність і творчість; д) дієвість.

9. Зазначено, що потерпілий, права якого порушено, має сам розпоряджатися ними на власний розсуд, у тому числі він вправі навіть звільнити винного від деліктного зобов'язання, визначивши як умову перелік дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Діков І.В. Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І.В. Діков // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – № 4 (67).– С. 139–143.
2. Діков І.В. Процесуальні особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І.В. Діков // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. – 2015.– № 1 (68).– С. 180–185.
3. Діков І.В. Исторические аспекты становления уголовного производства в форме частного обвинения / И.В. Диков // Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. – 2015. – № 3. – С. 28 –30.
4. Діков І.В., Цимбал П.В. Спрошене провадження у формі приватного обвинувачення: деякі нариси з історії / І.В. Діков, П.В. Цимбал // Правовий часопис європейського університету: науковий збірник. – 2015. – № 1(1). – С. 91–98.
5. Діков І.В. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І.В. Діков // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2016. – № 1(3). – С. 96–100.
6. Діков І.В., Цимбал П.В. Приватне обвинувачення як особливий порядок кримінального провадження: історико-правовий аспект / І.В. Діков, П.В. Цимбал // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2016.– № 3 (45).– С. 109–114.
7. Діков І.В., Власова Г.П. Деякі аспекти приватного обвинувачення у кримінальному провадженні / І.В. Діков, Г.П. Власова // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції / збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький, 17.04.2015 року).–2015.– С. 28-29.
8. Діков І. В. Власова Г.П. Проблеми початку досудового розслідування у справах приватного обвинувачення / І.В. Діков, Г.П. Власова // Становлення сучасного суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти / всеукраїнська науково-практична конференція Київського національного університету культури і мистецтв (м. Київ, 27.03. 2015 року). – 2015. – С. 131–135.

9. Діков І.В. Роль спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення / І.В. Діков // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності: теорія та практика: Університет державної фіскальної служби України. – 2016. – № 2 (4). – С. 95–99.

10. Діков І.В., Цимбал П.В., Ляшук О.М. Приватне обвинувачення: проблеми та напрями вдосконалення / І.В. Діков, П.В. Цимбал, О.М. Ляшук// Застосування положень КПК України: проблеми та шляхи їх вирішення / збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь, 20.11.2015). – 2015. – С. 382–385.

11. Діков І.В., Цимбал П.В. Сучасні можливості використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення / І.В. Діков, П. В. Цимбал // Реалії та перспективи реформування кримінальної юстиції процесуальної діяльності в Україні / збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь, 25.11.2016 року). – Ірпінь. – 2016. – С. 93–95.

АНОТАЦІЯ

Діков І.В. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблем, пов'язаних з особливістю кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, серед яких можна виділити проблему нормативно-правового врегулювання розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

В науковій праці розглянуто генезу, сучасний стан кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Досліджено поняття кримінальних правопорушень, які законодавцем віднесені до категорії приватного обвинувачення. Розглянуто типові слідчі ситуації та розкрито процесуальні особливості під час розслідування кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення.

Розкрито підстави та процесуальний порядок внесення кримінальних правопорушень приватного обвинувачення до Єдиного реєстру досудового розслідування. Обґрунтована роль захисника при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення. Висвітлено особливості використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення. Звернено увагу на використання медіації при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі приватного обвинувачення.

Ключові слова: кримінальне провадження, приватне обвинувачення, розслідування кримінальних правопорушень, Єдиний реєстр досудових розслідувань, спеціальні знання, правова допомога.

АННОТАЦИЯ

Диков И.В. Особенности уголовного производства в форме частного обвинения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. - Университет государственной фискальной службы Украины, Ирпень, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблем, связанных с особенностью уголовного производства в форме частного обвинения, среди которых можно выделить проблему нормативно-правового регулирования расследования данной категории уголовных правонарушений.

В научной работе рассмотрены генезис, современное состояние уголовного производства в форме частного обвинения. Исследованы уголовные правонарушения, которые законодателем отнесены к категории частного обвинения. Рассмотрены типичные следственные ситуации, которые наиболее часто встречаются в следственной практике, связанной расследованием уголовных правонарушений частного обвинения. Рассмотрены также зрения ученых по этой проблематике.

Автором обозначены признаки уголовных производств, по которым их можно отнести к категории частного обвинения: личный интерес потерпевшего; необходимость учета при квалификации этих уголовных правонарушений мысли потерпевшего и его отношение к этому противоправному деянию; наличие заявления потерпевшего о совершении в отношении него уголовного преступления с обязательным занесением сведений в ЕРДР; наличие дискреции потерпевшего по обвинению; возможность заключения соглашения о примирении; включение уголовного преступления в совершении которого подозревается лицо в перечень уголовных правонарушений, определенных в ст. 477 УПК Украины.

Обращено внимание, что мотивация для постепенного перехода к таким способам разрешения споров может быть усилена преимуществами медиации, к которым относятся: а) экономность; б) эффективность; в) сохранение хороших отношений; г) стратегичность и творчество; д) действенность.

Подчеркнута роль защитника в обеспечении прав лица, которое причастно к совершению уголовного правонарушения частного обвинения.

Раскрыты вопросы, связанные с применением специальных знаний при расследовании уголовных правонарушений частного обвинения. Показана роль специалиста в процессуальной и непроцессуальной формах деятельности.

Ключевые слова: уголовное производство, частное обвинение, расследование уголовных правонарушений, Единый реестр досудебных расследований, специальные знания, правовая помощь.

SUMMARY

Dikov I.V. The Features criminal proceeding in the form of private prosecution. – Manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Science (Law) on a specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative investigation activity. – University of state fiscal service of Ukraine, Irpin, 2016.

The dissertation is devoted to a complex research of the problems connected with feature of criminal proceedings in the form of a private prosecution from which it is possible to distinguish a problem of standard legal regulation of investigation of this category of criminal offenses.

In scientific work genesis, the current state of criminal proceedings in the form of a private prosecution are considered. The concept of criminal offenses is researched, are referred by the legislator to category of a private prosecution. Typical investigative situations are considered and it is disclosed procedural features in case of investigation of criminal offenses in the form of a private prosecution.

It is opened the bases and a procedural order of entering of criminal offenses of a private prosecution into the Unified register of pre-judicial investigation. The role of the defender in case of investigation of criminal offenses in the form of a private prosecution is proved.

The author of dissertation lit features of use of special knowledge in case of investigation of criminal offenses in the form of a private prosecution.

The author paid attention to use of mediation in case of investigation of criminal offenses in the form of a private prosecution.

Keywords: criminal proceeding, private prosecution, investigation of criminal offenses, Unified register of pre-judicial investigations, special knowledge, legal assistance.

Підписано до друку 25.11.2016 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.
Замов. № _____.
Видруковано в Університеті
державної фіскальної служби України.
08201, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31